

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	4
Вступ	5
I. Ретроспективний аналіз злочинів, що пов'язані з виготовленням та обігом підроблених грошей.....	7
II. Оперативно-розшукова характеристика злочинів, що пов'язані з виготовленням та обігом підроблених грошей ..	27
III. Система державних заходів протидії злочинам, пов'язаним із виготовленням та обігом підроблених грошей ...	62
IV. Особливості організації діяльності підрозділів ДСБЕЗ МВС України щодо протидії злочинам, що пов'язані з виготовленням та обігом підроблених грошей.....	84
V. Виявлення та фіксація фактів вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з виготовленням та обігом підроблених грошей.....	93
Висновки.....	114
Список використаних та рекомендованих джерел.....	120

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДСБЕЗ – Державна служба боротьби з економічною злочинністю

КМУ – Кабінет Міністрів України

КК – кодекс

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

МВС – Міністерство внутрішніх справ

НБУ – Національний банк України

ОВС – органи внутрішніх справ

СБУ – Служба безпеки України

ВСТУП

Оскільки основним елементом фінансової системи держави є гроші, то з метою виконання своїх функцій (як засобу платежу) гроші повинні мати певні властивості: викликати довіру населення – тобто бути захищеними від інфляційних процесів (знецінювання), прийматися для оплати товарів та послуг будь-яким суб'єктом фінансової системи держави. Якщо реалізація першої властивості досягається шляхом проведення відповідної економічної політики уряду (наповненням золотовалютного запасу, мінімізацією інфляційних процесів тощо), то реалізація другої властивості має певні проблеми, в основному пов'язані з наявністю зафіксованих фактів посягань на фінансову систему держави шляхом виготовлення та збуту підроблених грошей.

Виготовлення та збут підроблених грошей є небезпечним злочином у зв'язку з тим, що посягає на суспільні відносини у фінансовій сфері, що в свою чергу, становить значну небезпеку для економіки держави, впливає на авторитет органів влади та управління, порушуючи встановлений порядок виготовлення та обігу грошей. Діяльність державних, правоохоронних органів щодо попередження, виявлення та розкриття злочинів, пов'язаних з підробкою грошей, має певні особливості і стикається з певними труднощами, які викликають суб'єктивні та об'єктивні фактори. Аналіз законодавчої бази, наукових джерел свідчить, що забезпечення економічної безпеки держави нерозривно пов'язано з активною протидією злочинам, що пов'язані з підробкою грошей. Реалізація заходів щодо захисту інтересів громадян, суспільства та держави від негативного впливу фальшивомонетництва обумовлює необхідність наукового обґрунтування застосування оперативно-розшукових сил, засобів та методів, що спрямовані на виявлення та фіксацію злочинної діяльності осіб, які готують та вчинюють злочини, що пов'язані з підробкою грошей.

Для працівників оперативних підрозділів, які спеціалізуються на протидії фальшивомонетництву, важливе значення має знання способів підробки, вміння зробити правильні висновки (по виявлених ознаках підробки), про способи дій злочинців, про використані матеріали, джерела їх можливого придбання, професійні навички злочинців та інші характеристики. Такі знання допоможуть правильно обрати порядок дій в певній ситуації, що складається при виявленні ознак підробки грошей, в процесі перевірки такої інформації та при фіксації дій злочинців.

I. РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З ВИГОТОВЛЕННЯМ ТА ОБІГОМ ПІДРОБЛЕНИХ ГРОШЕЙ

З розвитком економічних відносин в суспільстві, із збільшенням кількості товарів (що підлягають обміну), розповсюдження поселень на нових територіях, встановлення економічних зв'язків між поселеннями (що знаходилися на значних відстанях) суспільству знадобилися предмети, які б надавали змогу визначати вартість різних товарів відносно один одного. Зазначені предмети повинні були мати певні якості, що забезпечували б їх використання як загального еквіваленту – порівняно рідко зустрічатися (щоб не викликати інфляційних процесів), мати певну собівартість (що обумовлювалося можливістю використання в господарстві) тощо.

Головною якісною ознакою зазначених предметів було те, що вони повинні були прийматися як засіб платежу в обмін на товар будь-якою особою на певній географічній території (майбутньої території певної країни) і цей процес забезпечувався певними правилами поведінки (що в майбутньому стали основою права), що встановлювалися для осіб, які знаходилися на цій території (проживали чи перебували тимчасово). Для забезпечення таких правил поведінки, а також для забезпечення обігу предметів (що виступали загальним еквівалентом) був необхідний певний механізм – суб'єкти контролю, їх компетенція, встановлення покарання за порушення правил тощо. Все зазначене в поєднанні з іншими причинами обумовило появу держави – саме тому гроші (разом з територією, армією тощо) є ознакою державності.

Спочатку гроші не були загальним еквівалентом для всіх народів, оскільки для певних ареалів, географічних та кліматичних умов цінність (власне певну собівартість) складали різні речі (наприклад, у народів Півночі це були шкури хутряного звіра, оскільки їх можна було застосовувати як засіб платежу,

а можна було використати на інші потреби), але ті предмети, що цінувалися і використовувалися як засіб платежу, в іншій місцевості не вважалися цінністю.

В період, коли держаних зв'язків між народами практично не існувало (або вони взагалі не знали про існування один одного) такий стан речей не був проблемою, але з розвитком торгівлі, налагодженням торговельних зв'язків, появою суспільного поділу праці і зростанням обсягів виробництва (що обумовило появу речей, які неможливо було оцінити через порівняння з іншими предметами товарної маси, що здобувалися шляхом збирання, охоти чи примітивних ремесел) людство все більше відчувало потребу у визначенні певних предметів, які б однаково цінувалися в різних країнах і мали не тільки номінальну (тобто, узгоджену) але і реальну вартість серед всіх народів.

Причинами та строками появи в обігу грошей в сучасному змісті цього поняття є: поява металевих грошей сприяв розвиток технологій по обробці металів [1, с. 16], впровадження в якості загального еквівалента металів сприяв другий значний поділ праці [2, с. 10].

Появі в обігу металевих грошей сприяли певні властивості металів: їх однорідність, порівняна нечутливість до зовнішнього впливу, можливість їх поділу без втрати собівартості, висока вартість тощо. Металеві гроші не з'явилися одночасно у всіх країнах того часу – наприклад, у I – IX сторіччі на території України були в обігу римські динари, монети Арабського халіфату, Візантійської імперії, країн західної Європи. Але ці гроші були скоріш засобом накопичення капіталу, оскільки виготовлялися з монетарних металів (золота, срібла, міді) і врахувати їх співвідношення між собою та відносно товарів було важко. Також як засіб платежу використовувалися зливки металів, які можна було застосовувати для придбання товарів, а також для виготовлення з них предметів домашнього вжитку (зброї, сільгоспприладдя тощо). На той період економічного розвитку підробка грошей (чи предметів, які вважалися загальним грошовим еквівалентом) не мала сенсу, оскільки це не були товарно-грошові відносини в повному розумінні цього терміну, отже гроші могли бути використані як товар (чи предмет домашнього вжитку). Але занепад натурального господарства, розвиток товарно-грошових відносин, поява в обігу грошей, які мали влас-

тиві їм ознаки (номінальну вартість, можливість використання в різних поселеннях, а також в різних країнах, беззаперечне приймання до оплати, контроль за обігом з боку держави, відповідні реквізити) породив необхідність існування певної довіри між учасниками товарно-грошових відносин. І ця довіра об'єктивно вже могла бути порушена шляхом обману в якості, фальсифікації грошей [3, с. 12]. Майновий обман починає з'являтися тільки з того часу, коли майновий обіг в суспільстві досяг того ступеня розвитку, на якому для нього необхідна взаємна довіра [4, с. 83–84].

Обіг грошей здійснюється на основі взаємної довіри – громадяни країни довіряють правителю, який забезпечує випуск і певну купівельну здібність грошей, продавець, який отримує гроші за свій товар, довіряє громадянину, який ці гроші платить. Надалі утворюється коло взаємної довіри, зміст якої полягає в тому щоб не перевіряти металеву монету кожен раз, коли вона використовується як засіб платежу. Перш ніж гроші отримали монетарну форму їх еквівалентом стали „благородні метали”, які спочатку мали обіг у вигляді зливків і при угодах кожного разу зважувалися [5, с. 21], тобто, довіра ще не була повною, але вже у цей період здійснювалися спроби фальсифікації засобів платежу, наприклад у законах Ману (Індія, I ст. до н.е.) смертній карі шляхом розрізання бритвами підлягав золотар, винний у підробленні золота через введення в нього сторонніх домішок [6, с. 15]. Необхідність постійного вимірювання кількості металу з часом привела до виготовлення злитків, що мали фіксовану вагу, а отже, і фіксовану вартість. Щоб не зважувати золото при кожному акті обміну, спочатку окремі купці, а потім і держави стали надавати невеликим зливкам золота певної стандартної форми та ставити на них відповідне клеймо. На цьому етапі у злочинців з'явилася можливість підробляти гроші – знижувати вагу зливка, виливати зливки з суттєвими домішками інших дешевших металів, ставити на них підроблені клейма тощо. Такі дії вводили в оману громадян, оскільки обман, будувався на різниці між зазначеною і фактичною вартістю товару-еквівалента. Держава реагувала на спроби підриву своєї фінансової системи, видаючи відповідні закони та запроваджуючи жорсткі покарання за цей вид злочинної діяльності [5, с. 22–23]. В Древньому Римі, наприклад покарання

залежало від положення злочинця: знатного відсилали, простолюдина (плебея) карали або відправляли на каторгу, раба розпинали на хресті. Раби, які доносили на фальшивомонетників, отримували свободу, ставали повноправними громадянами, їх до кінця життя звільняли від податків [7, с. 83]. В Єгипті фальшивомонетникам відрубали обидві руки. На Русі – „руки секли и олово в горло лили”, в середньовічній Англії винному відрізали одну ногу і праву руку. Тобто, покарання за підробку грошей визначалося з моменту їх появи [3, с. 11], що перші письменні пам'ятки, що свідчать про існування відповідальності за підробку грошей в Афінах (за IV сторіч до нової ери), де імператор Солон вперше в історії ввів відповідальність за підроблення грошей [8, с. 27]. За законом Корнелія про підроблення заповітів і монет, виданий у IV ст. до н.е. відмічалось, що особи, які займаються підмішуванням до золота малоцінних металів, а також підробленням срібних монет, підлягають вигнанню з імперії [9, с. 15].

На території України у X ст. Київський князь Володимир Святославович чеканив перші монети – злотники і срібники, але період XI – XII ст. одержав назву „безмонетного”, оскільки функції грошей перешли до зливків зі срібла визначеної ваги і форми, що називалися „гривнями”. Наступним етапом розвитку грошових систем світу стала поява монет із дорогоцінних металів. На ранніх етапах функціонування монет із дорогоцінних металів як грошей, вони не мали точно визначеної ваги, чітких зображень, тому все це використовували фальшивомонетники, виготовляючи підроблені монети [5, с. 21]. У ході історичного розвитку грошей виникла, а потім і закріпилась як найбільш практична форма кругла монета з двостороннім карбуванням. На ній відображалася інформація про вартість та інші відомості. Монети з фіксованою вартістю стали першими грошовими одиницями [7, с. 83]. Наявність більшої кількості фіксованих ознак обумовило більше способів підробки монет (повне виливання чи карбування з інших металів з подальшим покриттям „благородними”, обрізка країв монети тощо). Саме в цей період в обіході з'являється термін „фальшивомонетництво”. У буквальному значенні термін „фальшивомонетництво” означає виготовлення підроблених (фальшивих) монет. Фальшивий – підроблений, несправжній. *Falsa moneta* (лат.) – фальшиві гроші, підроблені гроші [10].